

ТИЖНЕВИК - REVUE HEBDOMADAIRE - **TRIDENT**
UKRAINIENNE

ORGANE DE LA LUTTE POUR L'INDÉPENDANCE DE L'UKRAINE

FONDÉ LE 15 OCTOBRE 1925 PAR SIMON PETLURA

Число 29-30 (679-80) Рік вид. XV. 1 вересня 1939 р. Ціна 2 фр Prix 2 fr

Париж, п'ятниця, 1 вересня 1939 року.

Сталося... Сьогодні вранці німецьке військо розпочало загальний наступ на Польщу і в кількох місцях перейшло її кордон.

Благородні спроби врятувати мир і, досягши справедливого порозуміння, уникнути збройного конфлікту, — не повелися.

Розважні й мудрі голоси перестороги, заклики до заховання миру й полагодження шляхом переговорів спірних питань, звернення Папи Римського, президента Рузвельта, північних держав Європи, прем'єра Канади, відповідь короля Італії, остання спроба короля Бельгійського й королеви Голандської, зусилля міжнародної дипломатії, особливо французької й англійської, — не дійшли до розуму й почуття проводирів III Німеччини.

Німеччина, нападаючи на Польщу, ставить Європу і світ під загрозою незчислимих бід, безмежного нещастя й нечуваної руїни.

Як би не розгорнулися події, — українці добре знають, де їх місце в страшних і рішучих перепетіях світової драми, що надходить в жакливій грозі і бурі війсьній.

Ми — разом з Францією, Англією і Польщею.

Оддаючи себе на їх оборону, ми знаємо, що боротимемося за правду і справедливість, за право нашого власного народу на державну самостійність.

Стоючи на стороні держав, оборонців миру, проти нападника, ми тим самим продовжуємо непримиренну боротьбу й проти нового германського союзника — Москви, нашого одвічного ворога, й змагаємося за визволення з московських кайданів України.

Чесько-Український парадокс. 1947

Орган чеської національно-соціалістичної партії в своєму вечірньому виданні («Veserník Ceskeho Slova») від певного часу має спеціальну рубрику для читачів питання, які їх саме цікавлять, а інші надсилають на це відповіді та пояснення.

Відома річ, що ця партія сенатора Клофача від початку була та є проти української орієнтації. Давніше, себ-то перед війною, більше і з явними москвофільськими симпатіями, тепер — після повстання самостійної Ч.-С. держави та відновлення її новими інтелігентськими силами вона менш українофобське, але все-ж таки по суті лишилася традиційно-антиукраїнською.

Так само відомо, що українці скрізь, де є стараються, робити пропаганду своєї справи. Отже, один щирий такий патріот, а рівночасно й наївний політик, рішив певно використати цю рубрику для пропаганди української справи і післав до редакції цього часопису таке запитання:

«Чому уникати назви — українці, Україна, український народ?»

Зі свого боку, він до цього запитання дав-же відразу де-які свої уваги, а саме:

«Чому майже послідовно вживається цілком безпідставно таких назв, як: малоруси, русини просто — росіяне та навіть — українські росіяне? Чому пишеться про «вмилу українську мову?» Чому була вигадана для русинського (українського) населення Підкарпатської Русі назва «карпаторуси», а чому не «підкарпатські русини», як що слово «український» є так не до вподоби?

Ми, українці, що живемо у Чехословацькій республіці, вже призвичаїлися до таких образ нашого народу, але таке систематичне нехтування великого слов'янського народу є глумом та поличником для чехословацької політики і жадним робом не може спричинитися до сближення слов'ян. Потім, хай й чехи не дивуються «примхам» українців та їх нетактовності, що-до чехів.

Хай на це, для чехословацького народу палке питання, дадуть відповідь нам, українцям, самі чехи.

Автор цієї замітки інж. Баричко, очевидно, дочекався відповіді на ці свої запитання. Навіть не одну, а більше. Але переважно вони були стереотипні й лише обґрунтовували те, проти чого саме протестував ініціатор цієї випадкової україно-чеської дебати.

Ось, наприклад, один завзятий слов'янофіл клофачівської марки відповідає так:

«Вживаємо назви «малоруси», бо щирий чех мусить бажати, щоб Росія залишилася єдиною*) во всіх відносинах, а отже й що до назви. Ганьбою є, як що малорус стидається за

*) Підкреслення тут й скрізь далі моє. Н. В.

свою приналежність до велетневого племені і хоче свою батьківщину розривати на малі краї та ще менші краєчки. Кажете, що словом «Росія» ми вас ображаємо, між тим, як поспішним вигадуванням правописів, відмінних од російського — ви ображаєте все слов'янство, головнo-ж ідеали наших «будителів», що мріяли про велику всеслов'янську державу та спільну літературу. Заложення вашої держави, як й тих на півночі, вони рішуче-б засудили. Чому австрієць може спокійно бути німцем? Говорите про зближення слов'ян: насамперед, зближтеся зі «слов'янами, вашими сусідами, а потім вже балакайте про нас, чехів».

А ось ще інша відповідь, не менш типова:

«Українці часто й радо нахваляються, що Україна існувала вже перед Росією, яка немов у неї крапа культуру. На це візповідаю: на початку російської історії — не було поняття Росії, яко цілости, як єдиної Великої Росії, але була — Київська Русь, Суздальська Русь, Новгородська Русь і т. д. Що там дійсно була Русь, а не Україна, — про це, читаємо в старих епосах (наприклад, у «Слові полку Ігореві», де між іншим є й такий вірш — «О руськая земля...» і т. д.) Також славетні російські богатирі мали свої оселі та походження у Київській Русі. Ніде не має навіть згадки про слово «Україна», але завжди лише «Руская земля». Київ був прабатьком російських міст, де панував російський князь Володимир і там відбулося хрещення російського народу. Тому погоджуюсь з тими панамі чехами, які твердять, що Україна — це є винахід Відня та Берліна для легшого розбиття великого російського народу і слов'янського взагалі».

Серед цих відповідей лише одна є відмінного змісту; ось вона:

«На запитання пана інж. Б. є дуже проста відповідь. Це є звичай. Пригадую собі, що вже в початковій школі нас навчали таким назвам. Справа ця не може бути приводом до речення: «Ми українці, що живемо у Чехословаччині, призвичаїлися до таких образ».

Можливо помилкові наші відомості датуються ще з тих часів, коли у Росії хтось один з тисячі знав про те, що чехи є на світі взагалі. Не заздрімо вам нічого, бажаємо вам всього, але мусите признати хіба, що ваш, делікатно кажучи, необережний вислів дуже немило вражає нас».

Ця випадкова літня дебата на сторінках пражського часопису, що виходить накладом зверх 150.000 примірників денно та читається що-наймні пів-мільйоном людей, має не аби яке значіння з боку соціологічного й є дуже типовою для характеристики чесько-українських відносин.

В заголовку статті, вони охарактеризовані, як парадокс.

Може бути на це, річ зрозуміла, також і інший погляд. Чеський публіцист й теперішній посол до Пражського парламенту від При-

карпаття інж. Я. Нечас, — що після війни й під впливом української революції один час дуже живо цікавився українським питанням, якому присвятив тоді кілька безперечно не аби якої вартості публіцистичних праць,*) — вважає ці відношення, бодай, у новітній добі — трагічним непорозумінням.

На мій погляд, парадоксом вони є тому, що їх розвиток йде, немов, у відворотнім напрямі. Звичайно кажеється, що теорія розходиться з практикою, але в данім разі можна говорити про те, що практика розходиться з теорією, як про це буде мова далі.

Звичайно на початку робляться помилки у розумінню чи оцінці якогось питання, а в данім випадку, вони робляться як-раз і хронічно на кінці, коли з початку справа уявлялася цілком вірно й ясно.

Вертаючись однак до дебатів й до тих двох відповідей, що є пересічними й типовими, а тому мають найбільшу соціологічну вартість, бо так, як ці два дебатанти, думає пересічний чеський загаль у своїй абсолютній більшості, — можна зробити де-які уваги.

Тим більше навіть слід це зробити, бо подібного роду заяви лише більш великого розміру доводилося у цім літку читати на сторінках, як крамаржівського вечірнього щоденника «Narod», так й в дуже популярному бульварному часопису «Lech», з явними фашистськими симпатіями, які оба однодушно констатували після безчислених інсинуацій на адресу українського руху, що українську мову, вигадала немов, берлінська Академія Наук.

Неуцтво цих патентованих слов'янофілів не лише у слов'янських справах, але навіть — і що до історії відродження власного народу — є дійсно, безприкладне. Покликуватися на приклад чеських «будителів» для підпертя своєї українофобської аргументації, — є, делікатно кажучи, безличністю й незаслуженою образою світлої пам'яті цих велетнів чеського національного здвигу.

Власне, у цьому й полягає парадокс україно-чеського стосунку, що майже перед сто роками каменари чеського національного пробудження, як Палацький, Рігер, Шафаржик, Коубек, зокрема й головню, — Гавлічек-Боровський (для якого українське питання було центральною проблемою, від вирішення котрого, на його думку, залежить вся майбутність слов'янської ідеї взагалі) — з геніяльною інтуїтивністю зрозуміли істоту української справи, яка тоді почала доперва зарисовуватися на культурному фоні слов'янського ренесансу, а тому були рішучими й без-

*) Наводжу тут заголовки їх: *Ukrajinská otázka* (питання) 1918; — *Prosim za jeden slovansky národ*. 1919. (Відгва до чеської мирової делегації з проханням підтримки укр. справи); «*Uprímně (шире) slovo o stycích cesko-ukrajinských*». 1919; «*Vychodoevropská tragedie a Ukrajina*». (Její vyvoj a životné síly). 1919.

компромісними визнавачами та захисниками самостійності української мови й народу, як по відношенню до Москви, так й Польщі.*)

Парадоксом є, що власне ці чеські «будителі» вивели у перше українське питання на міжнародній форум, виступивши на захист прав українського народу у 1849 році в австрійському після-революційнім парламенті. Це др. Л. Рігер казав у відповідь на безличний напад поляків (що тоді аргументували проти української справи цими самими закидами, якими тепер оперують вищезгадані чеські націоналістичні органи): «Я признаю українців самостійним народом... Віддайте пошану цьому, як з боку поляків, так й росіян, переслідованому, але до самостійності покликаному народу»... А славетний чеський історик Палацький до цього додав: Українці «не є жадним винайденим народом». «Це є цілком самостійний нарід».

Геніяльний чеський публіцист Гавлічек-Боровський таврував безоглядно у своїх писаннях ті чеські часописи, що тоді вже безчестили український рух наклепом про берлінське й штучне його походження, нагадуючи землякам, що ще не так давно самим чехам доводилося боротися проти подібних ворожих закидів на адресу чеського національного відродження.

З наведеного видно, що небезпечно сучасним епігонам чеського слов'янофілства покликуватися у своїх проти-українських заявах та виступах на авторитет каменярів чеського національного відродження, які хоч були палкими слов'янофілами та ширими русофілами, але при цім цілком річево й вірно дивилися на українську справу, добре розуміючи, що без вільної України не може бути мови про здійснення ідеалів слов'янської взаємності.

Здається, що найбільшу рацію має той учасник анкети, про яку тут мова, котрий характеризував таке неприхильне відношення чеського загалу до української справи, як свого роду звичай та традицію, не кваліфікуючи отже це, як свідому образу українського народу.

Дійсно, після 1867 року, коли Австро-угорська держава була перетворена на дуалістичній засаді, що фактично означало — панування німців і германізацію в Австрії та панування мад'ярів й мад'яризацию в Угорщині, австрійські слов'яне, а передовсім, чехи замість давнішого панславізму. стали на шлях виключного русофілства, а отже, й панрусізму.

*) Пор. про це цікаву брошуру Ф. Заплетала — *Rusini i naši buditele*. Прага 1921. Д-р І. Брик: *Матеріали до історії українсько-чеських взаємин*. Львів. 1921. Далі мої статті у подебрадському тижневику — «Українське життя» (1926 р.): Д-р Рігер про укр. справу 1849 р. (ч. 2); К. Гавлічек про укр. питання (ч. 3); Я. П. Коубек про Україну (ч. 5); Фр. Палацький — «Otec národa» у подебрад. місячнику «Наша громада» (1926 ч. 5-6).

Відтоді датується й зміна у відношенні до українського питання, як зрештою й неприязне відношення до кожного національного чи політичного руху на території царської Росії. Це річ зрозуміла, бо неросійські слов'яне, а в тім числі й австрійські, крім лише поляків та свідомих галицьких українців, не бажали внутрішнього ослаблення царської держави, бо мріяли і вірили тільки у сильну Росію, що на їх думку була природнім заборолом та захистником проти пангерманської небезпеки.

Так отже у другій половині минулого століття витворився серед чехів звичай і традиція, що ставив українців за дужками слов'янської взаємності і дивився на їх, як на ворогів та зрадників слов'янства.

Так думає пересічний чеський загал і навіть масове перебування чеських легіонерів на Україні, де вони мали змогу побачити і переконатися у стихійності українського руху та очевидних ріжницях під кожним оглядом між українцями й москалями, — не змогло досі перебороти цей традиційний погляд чехів на українську справу.

Таким чином ми є свідками другого парадоксу у чесько-українському відношенні. З огляду на таку майже стихійну антиукраїнську орієнтацію чеського громадства в теорії, природно, слід було-б очікувати і відповідно антиукраїнську практику, як ми це бачимо, наприклад, в Югославії, де теоретична українофобія є у певній згоді з такою же практикою.

Але, коли брати під увагу фактичні можливості культурно-наукової праці української еміграції, що перебуває на території Чехословаччини, то вислід буде цілком протилежний. При майже 90 відс. теоретичного антиукраїнства, маємо майже 100 відс. практичного українофільства.

Парадоксом є, що Чехословаччина поводить ся під цим оглядом супроти української еміграції безперечно краще, ніж ті держави, де є величезні українські меншості (Польща, Румунія), які абсолютно не дбають навіть про культурно-національні потреби українського населення.

Власне і це також парадоксально, що Чехословаччина це єдина країна, де при доброзичливій допомозі держави, українська культура й наука може плекатися цілком вільно, без яких-будь урядових перепон чи заборон, з якими доводиться їм весь час боротися на інших територіях українського народу.

Не є завданням цих рядків аналізувати причину цього парадоксу, чи «трагічного непорозуміння» у чесько-українському відношенні. Констатуючи цей факт, можна лише запитати: чи є якийсь шлях або спосіб до виходу з цього явно ненормального положення?

Питання тим важніше, що чесько-українські взаємини на майбутнє чим даліш більше будуть поглиблюватися не в останній мірі також з огляду на національно-культурну будуччину Підкарпаття, яке теперішній посол від цієї країни Я. Нечас слушно назвав мостом між східними та західними слов'янами.

Мені здається, що з чеського боку, а саме з кол демократичних і дійсно слов'янських, себ-то — без панросійських захоплень, — були вже висловлені думки та пропозиції, які справді могли-б спричинитися до ліквідації тут чесько-українського парадоксу чи непорозуміння.

Майже перед 10-ю роками, відомий чеський історик сходу Європи, проф. Я. Бідло, — не лише один з великих приятелів українського народу, але й дуже добрий знавець історії України, — зробив в одній газетній статті таку реальну пропозицію, що правильно вказує шлях до виходу з цього положення.

«Єдине слушне становисько, — писав він, — на мій погляд, це визнання існування й самостійності українського народу без застережень й зовсім практичними з цього наслідками та без огляду на те, як надалі буде утворюватися їх відношення до росіян... »*)

Може ще гостріше, але цілком ясно висловився з цього приводу цитований вже тут чеський українофіл Я. Нечас, що у своїй брошурі: «Щире слово про чесько-українські відносини», каже:

«Ми рішуче мусимо відсудити тих чехів, що хочуть виступати супроти українців в ролі менторів й приписувати їм їх державну форму та державне-правне відношення до решти сусідів, а передовсім, що до Росії. Чехи мусять старатися, що-б не заводили надій тих, хто добаває в них каменярів слов'янщини, хто охоче довірив би нам її провід.

Першим і головним нашим завданням має бути переведення основної ревізії старих всеслов'янських планів та програмів, що не утрималися в огні світової війни та погодити їх з демократичними ідеями нової доби. Треба знайти таку формулу, яка була-б справедлива для всіх слов'ян. Лише таке формулювання слов'янської думки, що буде об'єктивне відносно всіх, має рацію побуту. Всі інші заходи є перестарілі, немодерні та не мають навіть платоничного значіння».**)

Подебради. Серпень, 1927.

Н. В. —

«Миротворці».

Десятий рік панування не приніс щастя большевицькому уряду.

На внутрішньому фронті зовсім зле: опозиція, яку спершу так щільно ховали, яка де далі стала виявлятися на зовні, а потім почала загрожувати самій єдності партії, перейшла нарешті на той самий революційно-нелегальний шлях, по якому йшла колись в царські часи вся с-д. партія. Опозиція, правда, виключена, Сталін буцім то панує,

*) Цитую с Я. Нечаса публикацію: Vychdоеvropska Tragedie à Ukrajina 1920. ста. 8.

**) I. Necas. Uprimné slovo o Stycish cesko-ukrajinskych 1919 стр. 9.

Цей офіційний доклад дуже характерний, він розкриває карти залізничної політики що-до України.

Робиться тільки те, що корисно для центра. Отже три головні тези:

- а) взаємовідношення
- б) виправка технічної сторони
- в) урегулювання фінансового стану.

Кожний з цих пунктів має багато суб'єктивних моментів. Всі складові елементи надзвичайно тісно зв'язані з загальним економічним життям, від якого вони не можуть бути відділені.

Для успіху розвитку країни транспорт мусить йти трошки попереду розвитку інших сторін життя — інакше він буде не сприяти, а гальмувати.

Інж. шляхів **є. Сокович.**

На Закарпатті

927-47

Вражіння з концертної подорожі в Мукачеві

(уризок)

Обдивившись Ужгород і набравши в нім доста всяких вражінь, я надумав поїхати до другого більшого закарпатського міста — Мукачева. Про цей свій замір поділився із своїми знайомими ужгородцями. Всі, з ким про це говорив, задивлялися на його досить песимистично. Де-хто просто казав, що їхати українцеві, хоч би й для концерту до Мукачева, цілї найбільшої москвофільської твердині, — це значить дурно витрачати час і гроші.

Хоч як здавалося реальними були уяги моїх знайомих, та я мав свою думку. Мені хотілось поглянути на одне з найстаріших міст Закарпаття, а рівно ж зблизька подивитися на москвофільську твердиню, зокрема на її «вежі»: гімназію та вчительську семінарію, про котрі вже занадто багато наслухався в Ужгороді.

Лишившись вірний своїй думці, я, не гаючися, 5 падолиста виїхав до Мукачева.

В дорозі, не маючи що робити, придивляюся до людей, до їхнього вбрання та прислухаюся до їхньої гутірки. На своє здивовання почув тут таку вимову, яку доводилося чути на Чернігівщині, в Сосницькім повіті. До мого уха раз-по-раз долітали такі слова як «куїнь» (кіль), «вуїл» (віл), або «вул». Замість нашого «кільки» тут а пізніше й по інших місцях Закарпаття часто чув «кулько». Ця спільність вимови частини чернігівців і закарпатців чи не може часом бути ще одним доказом, що первісною батьківщиною наших предків були Карпати, з яких одні спускались на придніпровські ліси та степи, а другі на закарпатські долини.

Десь підвечір приїхав на станцію Мукачів, чи як на ній написано — Мукачево. Ще за кілька кілометрів раніше ніж побачив саме місто, моє око впало на старий мукачівський замок, збудований на самім верху круглої гори, що своїм виглядом нагадувала великих розмірів козацьку могилу. Цей замок здається почали будувати ще в 13-віці, яко оборонне місце проти татарських наскоків. Однак його будівлі не мають якогось сталого характеру: протягом многих віків, він поповнювався все новими будовами як церковними так і світськими, бо в нім довгий час перебували православні, а пізніше уніятські єпископи. Тепер замок має багато зовсім нових прибудовань, і як мені пізніше оповідали, вже й чехи там щось будують. Цікавий це замок ще й тим, що в нім в часі світової війни в 1916 році стояв кіш Українських Січових Стрільців, перших українських лицарів, що відновили традиції збройної боротьби проти

Московії, і вперше на полі бою своєю кров'ю скропили рідні гори та долини, на які простягала вона свої загребущі лапи.

Хтось оповідав мені, що тут була записана, коли не помиляюся, капельником січової оркестри Михайлом Гайворонським місцева лемківська пісня: «Кедь ми прийшла карта». Повна ліризму і по музиці і по змісту (переживання рекрута, що йде до війська), вона зробилась улюбленою піснею Українських Січових Стрільців, яку фронтові січові частини, жартуючи, звали гімном коша.

З двірця поїхав до торговельної академії, де мав одного знайомого професора — українця. Візник — жид, не знаючи, що вона (фактично її два класи) тимчасом міститься (за браком помешкання) в будинку гімназії, привіз мене до великого кількоповерхового будинку, в котрім однак ще не було ні вікон, ні дверей. Коли ми зупинилися, я із здивуванням подивився на незакінчений будинок академії, а тоді глянув мовчки на жида. Той так саме мовчки глянув на мене. Мимо волі обидва засміялись. Ясно, що в будинку, що не має ані вікон, ані дверей на кулине могло бути, отже й потрібного мені професора я не міг там побачити. Встав я з возу і пішов до невеличкого одноповерхового будинку, що був напроти. Це був якийсь інтернат. В нім довідався точну адресу академії. Знову рушили. З якихось 5-10 хвилин візник зупинив своїх коней перед двоховерховим будинком гімназії, чи пак біля москвофільської освітньої фортеці.

Лишивши валізку та інструмента на возі, виходжу до середини.

Саме була перерва і тому на коритарі сновигали школярі. Побачивши кілька дорослих вже гімназистів, я звертаюся до них по українському: —

«Прошу вас, де я можу видіти д-ра, професора торговельної академії?»

— Что пожалуйте, — перепитують мене з явною неохотою гімназисти і цими словами ніби навмисне підкреслюючи своє «знання» московської мови.

Я ще раз повторив те саме, та крім — «что пожалуйте» — нічого більше від них так і не почув. Але серед гімназистів що обступили мене, була і невеличка гімназистка, котра дуже охоче показала мені на двері кімнати, де мав би бути д-р.

Постукавши в двері, і не вспівши переступити порогу, я побачив знайому постать лише не К., а проф. В., колишнього урядовця української дипломатичної місії в Празі.

Розплатившись з візником, я розповів В. про ціль мого приїзду, прохаючи допомогти мені в справі влаштування концерту в москвофільській гімназії.

— Чи не могли би ви поговорити з директором? — спитав я В.

На це оскільки не помиляюсь він відповів: «Мене тут знають як українця і тому коли би я звернувся до його, то справа концерту наперед можна сказати буде пропащою».

Признавши за В. рацію, рішив особисто звернутися до високого москвофільського начальства. Та в ту хвилину директора в гімназії не було. Пізніше ще двічі заходив, але його все не міг здобати. В той же день приготований на всякі несподіванки я знову пішов до гімназії. Вступивши до середини, я здибав на коритарі сторожа і запитав за директора. Сторож суди-гуди метнувся, заглянув до директорського кабінету, ще кудись збігав та директора ніде не було.

Рішивши якийсь час заждати, почав розглядати порозвішувані на стінах образи. Раптом моя слухова увага мимоволі насторожилася. З одної з клас чути було, як хтось схвильованим голосом на чистій московській мові, ніби дорікаючи, говорив:

«Апать «бежит». Ну кто же так пішет? «Бежит, бежит, бежит», а не «бежит». Тисячу раз гаварілось, пісалось і без конца павтарялось, что после буквы «ж» в русском языке всегда пишется «і» а не «и». В прошлом году сколько аб стом талковалось і всьо напрасно, пишете ещю хуже чем пісали»...

Великий сум мене охопив, коли слова розхвильованого професора-

москвина затихли. Промайнула думка: бідні діти і не менше бідний професор. По всьому видно було, що своїх дітей він не учив, а мучив і сам при тому мучився. Чи робив він цю невдячну роботу із сумної необхідності, мовляв, треба якось жити та й куди подітись бідному емігрантові, чи може із смішних тепер переконань про «єдинство великаво рускаво народа і сво язика». Хто знає. В кождім разі всі його намагання зробити з «русських хлопців», після його ж висловів «русських мальчиків» видно не зовсім вдавались, не зважаючи на всі жалюгідні педагогічні заходи.

Ческаючи на директора, я б може ще що цікавого почув та сторож заявив мені, що директор в такий пізній час до гімназії вже не вертає. Довелось отже так потрібне побачення відкласти на другий день.

Під враженням перших переживань в москвофільській гімназії я вийшов на вулицю.

Коли згадую тепер цю гімназію, то вона уявляється мені якоюсь фабрикою, де з української селянської дівори, виробляють «язичників» (од слова «язичіє») — оту нещасну покруч і що-до мови і що-до поглядів на свою національну приналежність, тим більше нещасну, що вона й сама того не помічає.

На другий день, тоб-то 13 падолиста, я мав відбуті два концерти в горожанській школі, які були заздалегідь приготовані при ласкавій допомозі одного з її учителів українця з Галичини Гайдуневича. Умовившись що-до часу їхнього відбуття, я поспішив до гімназії, з якою ще й досі нічого не виходило.

Прийшов у прохідню до професорської. Велика кімната з довгим столом по середині. По стінах кілька портретів. Разом з димом від цигарок, в повітрі висить і москвофільське «язичіє». Питаю за директора. Говорю українською мовою. На мій запит один з «язичників» відповідає:

«Господин директор сейчас пуйшов на улицю».

Я подякував і як найчемніше запитав, чи не міг би хто сказати, куди він саме пішов або показати, як він з себе виглядає. На це дістав досить нечемну відповідь, яку можна було б переказати більш менш хіба такими словами: «коли тобі треба, то й сам знайдеш, де він пішов та як він виглядає».

Вже по відповіді, як і по тим косякам, що кидалися «язичниками» у мій бік, я добре бачив, що таким гостям, як я, тут не будуть раді. З такою думкою поспішив на вулицю. Куди ж йти? Праворуч чи ліворуч? На кождий випадок пішов праворуч, бо цей напрямок вів до центру міста. Проїшовши яких пару-другу кроків наздогнав гурт селян, а між ними якогось панка, котрий про щось їм розповідав. Перепрошую, що перебиваю розмову і кажу: «Чи Ви часом не будете паном директором гімназії?»

— «Айно!» (еге) чую у відповідь.

Тоді я йому представляюся і ще раз перепрошуючи, що турбую на вулиці, кажу, що хотів би дати концерта для гімназії на старо-руському інструменті кобзі, разом із співом старо-русських пісень. З тактичних міркувань слова «український» я, розуміється, не вживав. На моє превелике здивування, директор гімназії здається на прізвище Драгула, досить чистою (як на закарпатця) українською народньою мовою відповідає мені, що то було б «інтересантно», але він зайнятий «вольбами» (виборами) до парламенту і йому не до концертів. Однак самий концерт дозволяє, а в справі його уладження доручає мені звернутися до проф. Петрова.

Діставши бажану відповідь, я директора вже більше й не задержував. Стиснувши руки, — ми розійшлися, певно кождий по своєму вдоволений: він, звільнившись від балачок про якийсь концерт, коли тут, мовляв, гарячий час виборів і зовсім не до концертів, я — діставши нарешті давно сподіваний дозвіл на той же концерт, в який мало хто й вірив з моїх місцевих знайомих.

Задоволений — вертаю до гімназії. Знову заходжу до професорської і питаю професора Петрова. Говорю по українському. З-за столу підводиться кременезна постать, по обличчю, типового москвина. Невже думаю помилився, коли чую на чистій московській мові:

«Я професор Петров, вам що угодно?».

Щоб не попусувати справи, переходю і собі на московську мову. Представляюсь, кажу йому, що хотів би упорядкувати концерта для гімназії. Він ніби погоджується. А далі питає, на якому саме інструменті я граю. Я відповів, що на кобзі-бандурі.

— «Ведь это же малорасійський інструмент».

— «Да» — малоросійський — відповідаю йому, а сам думаю: що з тобою зробиш, нехай поки-що побуде й «малоросійським», а там — побачимо.

— «Нда...» — муркнув собі під ніс Петров.

Хвиля неприємної мовчанки. Далі мій професор почав говорити, що нема підходящої залі, що учні заняті, а тих, котріб могли прийти, є дуже мало. Вислухавши всі його доводи про неможливість упорядкувати концерта і, бачучи, що він на всякі спроби дає мені зрозуміти, що концерт не є бажаним, я огорошую його зовсім для нього несподіваною заявою:

«Справа з концертом вже позитивно вирішена після моєї розмови з паном директором, котрий просив васлише зайнятися його урядженням».

Моя заява видно здорово здивувала Петрова, бо він заявив, що в справі мого концерту він мусить особисто переговорити з директором і просив мене трохи пізніше ще раз зайти до гімназії.

От, думаю, халепа, чого доброго ще попусує все діло. Та довго над цим роздумувати не мав коли, бо, поглянувши на годинника, мусів чим дужче поспішати до горожанської школи, де був для неї призначений концерт.

Прибігши туди, я застав гімнастичну залю вже набиту, що називається «до откazu». Ледве пройшов до призначеного мені місця, тримаючи над головою кобзу, як мене зовсіх боків облягли учні.

Хоч моя увага всеж була занята гімназією, куди мусів би вже йти, та бачучи шире задоволення школярів, вчителів і самого директора Пleshа — приємної і симпатизуючої з українцями людини, — я загравав кілька разів на біс.

По концерті з усіх боків почали мені складати подяки та виявляти своє вдоволення. Де-хто підкреслював свої симпатії до України. Пам'ятаю одна вже старша особа хвалилася, що знає багато українських пісень та має їх цілий нотовий збірник, якогось старого видання. Всі говорили українською мовою, хоч і з місцевими ухилками. По московськи ні один не калічив і взагалі «язичія» я тут не чув.

По концерті прихожу знову до гімназії. Питаю Петрова. Кажуть, що нема. Пролітає думка — чи не зник павміспе. Але ні! За хвилику він з'являється і каже мені заждати. Сам іде до кабінету директора. Боячися, щоб він не попусував справи, я кажу йому:

«Гаспадин професор, разрешіте пайті вмістє?» і

«Ах, нет, нет, Я пайду адін». З цими словами він зник за дверима директорського кабінету. Чекаю я нетерпляче, цікавий, що він говорить директоріві та чим саме скінчиться його балачка. Та ось двері відчиняються і Петров зовсім невесело заявляє мені, що концерт «будет севодня же в три часа». Я подякував, подумавши собі, що очевидно директор гімназії, хоч і москвофіл, але все не москвин і таки захотів, аби його учні послушали «староруського» музичного інструмента.

Роздумуючи пад способом провадження концерту, пригадую добру пораду професора торговельної академії українського емігранта Г. спершу шось заграти і тим зацікавити москвофілів, а потім вже говорити українською мовою про історію кобзарства, бо инакше, хто зна, чи взагалі вдасться зробити концерта. Як після концерту виявилось, ця порада мала повне оправдання.

Минула третя година. До професорської приходить Петров і каже, що вже можна йти на залю. Йду. Переступивши її порога, я здивувався, бо там нікого не було, коли не рахувати кількох старших гімназистів, що приправляли на якусь виставу декорації. Та за яку хвилю почали вхо-

дити учні, а за ними професори, серед яких крім Петрова був ще один москвин, професор Францев. Коли на залі втихомирилось, я питаю Петрова:

— «Гаспадин прафесор, разрешіте начать?»

— «Да, пожалуйста». Відповів він.

Хоч як вже звук до сцени, але тут в присутності тих, що національно нищать нашу закарпатську молодь, виховуючи її на яничарів, як і перед нею самою, я почував себе ніби схвильованим, взагалі якось не так, як то звичайно буває.

Поклонившись і ні слова не кажучи, вдарив по струнах якогось очайдушного, повного віртуозних місць, козачка. На залі, коли скінчив, відповіли мені рясними оплесками. По виразах обличчя бачив, що гра викликала загальне вдовolenня, бо не тільки молодь, але й професура якось ніби ожила. Навіть і сам Петров, що ходив перед цим чорною хмарою, злагоднів і немов би зробився приємнішим.

— Ну, думаю собі, клянуло! Тепер можна буде й поговорити. Знову встаю і як найповільніше, складаючи в кожне слово весь свій темперамент увесь декламаторський хист, звертаюсь українською мовою до присутніх:

— Високоповажані панове професори! Дорогі браття та сестри!

Вже ці мої перші слова ошарашили цілу залю. Певно і професори і молодь далеко менше здивувались, як би я почав на голові ходити, ніж тому, що офіційно із сцени заговорив до них українською мовою. На залі зразу запанувала мертва тиша, а далі помітив замішання. Я, ніби воно мене зовсім не торкається, продовжую розпочатий відчит:

— «Раніше ніж співати наших руських пісень, я хочу сказати вам пару слів про історію нашого національного інструмента».

На залі знову все припинило. Згадавши за музичні інструменти інших народів, між яким згадав і московський, з його трьохструнною балабайкою, я заявив, що: — «і наш руський, чи як тепер здебільшого кажуть — український народ має рівно ж свій окремий національний, багато-струнний інструмент — кобзу-бандуру».

Чим далі говорив, тим більше помічав, як зростала увага не тільки молоді, але й професорів; лише один з них кидав у мій бік злущим, презлючим поглядом. З певністю можу сказати, що коли би очі мали здібність їсти людей, то не то від моєї кобзи, а й від мене самого мабуть би й кісток не лишилось. Петров теж кидає на мене злими косяками і взагалі був, як то кажуть ні в сих, ні в тих. Проте всі мовчали.

«Не знаю», кажу, — «чи ви мене добре розумієте, бо я аж з Києва і говорю до вас мовою, якою у нас вчать по гімназіях та університетах».

Це речення навмисне сказав, бо як мені передавали, москвофільські і московські професори виховують закарпатську молодь в тім дусі, що на Україні ще й нині вчать московською мовою. Однак не встиг я його скінчити, як по залі пролунав голос Петрова:

«Будьте любезни гаваріть па русскі».

«Я ж хіба говорю не по руському».

І так, ніби нічого не сталося, продовжую далі, хоч чую, що в самого в середині аж кипить. Та в цей момент я зауважив, як кількох старших гімназистів всміхаються, поглядаючи на Петрова і трохи не показуючи на нього пальцями. Це морально мене піддержало і що називається піддало духу. Я ще з більшим захопленням продовжую свій виклад. Коли Петров знову:

«Я вас прошу гаваріть по русскі».

За ним чую інший голос:

«Пожалуста говоріть по руському».

Це обізвався той самий місцевий москвофіль-професор, що весь час мого викладу їв мене очима. А я їм на те свого:

«Мої панове, та я ж говорю до вас по руському».

Старші учні, я бачу знову сміються, поглядаючи в бік Петрова. Цього йому було вже забагато і він під тихий сміх задніх рядів кидає

залю. За якийсь час знову до неї повертає і, послуховавши, що я говорю, вдруге її залишив і вже більше не з'являвся.

Другий професор-москвин Францев весь час мого викладу сидів з низько похиленою головою і не подавав найменших ознак своєї присутності. Бачучи, з якою увагою слухала аудиторія вигадану «німцями та Грушевським» українську мову, я, поглядаючи на сиву голову цього забрівшого між чужі люде московського емігранта, почував, як мене проймав щирий жаль до цієї людини.

По викладі розпочав самий концерт, під час якого вже слово «Україна» разом із згуканими кобзи залазило кожному до вуха, а може й до серця, незалежно від того, чи того хто хотів чи ні. Думається мені, що і професорові-москвофілові, що в час самого концерту трохи злагоднів, мабуть і по моїм від'їзді з Мукачєва, ще довго вчувалася «руська» кобза та «руські» пісні. Коли справжній москвин, висидівши майже весь концерт з опущеною головою, все ж час від часу «снисходительно» кидав мені пару «чемних» оплесків, то цей москвофіл, що так шматував очима моє тіло, — не «удостоїв» мене найменшою ознакою своєї уваги. Та концерт висидів до кінця, не зважаючи на можливу душевну муку, котру як ренегати, мусів гостріше відчувати, слухаючи пісень українського народу, до якого і сам належав.

На загал кажучи, концерт слухався з великим зацікавленням при абсолютній тиші підчас виконання. Кожда точка вкривалася меншими чи більшими оплесками.

По концерті йду до професорської і в московській мові дякую професора Петрова за ту працю, котру він поклав на організацію концерту.

— «Ето всьо пустякі,» — каже він, — «вот зачем ви гаварілі по мало-руськї?»

— «А как же іначе я мої гаваріть, ведь здесь русскаво языка не панімают».

— «Да, но ведь ми воспітаваем учеников в русском духе і преподаваніє у нас ведьотсь на русском языке».

— «Ах, так...»

В такім дусі поговоривши з Петровим, я ще раз подякував за турботи і попросив його на пам'ятку до спеціального «закарпатського» альбому написати своє прізвище, що й було зроблено, як ним так і де-якими іншими професорами.

З почуттям переможця виходив я з гімназії, радісно поспішаючи до знайомих українців, які, інтересуючись наслідками боротьби, вже на мене чекали. Та й як було не радіти. Бо ж в гімназії, де все українське опльовується, де звичайно українця, як то кажуть, не підпускають на гарматний стріл, де одним словом панує москвофільський дух — пошастило дати українського концерта та ще з таким «вещественним доказательством» окремійшности українського народу, як його історична в піснях та думах оспівана — кобза-бандура.

В а с и л ь Б м е ц ь .

3 міжнародного життя.

— Репараційні труднощі. — Англія та Індія. — Антибольшевицька конференція. —

Як відомо, Версальським договором покладено на Німеччину так звані репараційні обов'язки, себ-то обов'язок покрити всі збитки, що їх понесло населення сплюндрованих німецьким військом територій і взагалі збитки приватних людей та установ, що постраждали від війни.

Формуловані ці обов'язки в договорі остільки неясно та неозначено, що репараційна проблема на протязі кількох літ страшною марою висіла

та Франції противними до них угрупованнями піднесло б знов значіння Москви в Європі та небезпеку війни.

Небезпеку цю зменшують, розуміється, в де-якій мірі поневолені нації ССРСР, поборюючи з середини сили московського імперіалізму. Але це мусять розуміти і європейські великодержави і числитися з представниками цих націй в Європі, як з фактичними членами протимосковського фронту держав.

М. Данько

УРЯДОВИЙ ПРОЄКТ РОЗВ'ЯЗАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПИТАННЯ В ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНІ

Конфлікт між урядом і німецькою національною меншиною в Чехословаччині, що ось вже кілька місяців є центром політичної уваги цілої Європи, викликав кілька пропозицій для його розв'язання з боку чехословацького уряду. В часописах писалось вже про три проєкти, але змісту їх не було офіційно оголошено. Аж нарешті 7 вересня уряд доручив представникам німецької меншини, а 10 вересня подав до преси четвертий з черги проєкт розв'язання конфлікту. Яка доля спіткала цей «остаточний» проєкт — уже відомо, але сам по собі цей проєкт заслуговує на нашу увагу, як спроба розв'язати національне питання в межах однієї держави з різнонаціональним складом населення.

Треба наперед завважити, що проєкт викликали вимоги німецької національно-соціалістичної партії під проводом п. Генляйна. Ця партія домагалась повної територіальної автономії так зв. судетських німців та права належати до національно-соціалістичного руху в Німеччині. Але проєкт чехословацького уряду має на увазі не тільки німців, але й українців, мад'ярів і поляків. Не згадується лише про словаків, хоч і серед них існує поважний автономічний рух, на чолі якого стоїть народня партія покійного о. прелата А. Глінки.

За німецькою, українською (в тексті проєкту: «руською (малоруською)», мад'ярською і польською меншинами проєкт визнає рівноправність з чехословаками що-до мови, освіти, соціального забезпечення, публічних робіт, пропорційність участі в центральних державних органах і установах та повну рівність в місцевому самоврядуванні.

Приналежність кожного громадянина до певної національності встановлюється офіційно на підставі національного кадастру.

Повнота національних прав виявлятиметься, головним чином, в місцевому самоврядуванні, яке буде організовано на підставі національного принципу, а саме: територія Чехословацької республіки буде поділена на самоуправні округи — ж у п и, причому межі жуп будуть встановлені по можливості на підставі фактичного розселення в державі національностей, з уzglядненням тако-ж географічних, господарських і комунікаційних відносин. Органи жупного самоврядування будуть організовані на виборному принципі, на підставі загального, рівного, прямого й таємного голосування з пристосуванням принципу пропорційного представництва. До компетенції місцевого самоврядування будуть віднесені всі справи, які в рамках єдиної держави уможливають рівноправний і досконалий розвій сил і властивостей окремих національностей. Зокрема, жупним самоврядуванням, по думці проєкту, передано справи шкіл і народньої освіти, публічного здоров'я, соціальної опіки й публічних робіт, при чому фінансові засоби на ці справи будуть уділятися з державного загального бюджету, пропорційно національностям. Місцевому самоврядуванню буде знов привернуто завідування місцевими поліційними органами.

Проект забезпечує тако-ж участь національних меншин і в центральному державному управлінні на принципі пропорційності. Склад державних урядників і робітників буде ступнево поповнюватись особами, приналежними до національних меншин, аж поки кожна національна меншина буде мати в центральних урядах таку кількість своїх членів, яка відповідає її відсотковому відношенню в складі населення цілої держави. Цей-же принцип проводився б і в персональному складі суддів з додержанням принципу незмінності суддів.

Засада пропорційності буде проведена тако-ж всюди в державному господарстві, а саме: видатки й кредити в державному бюджеті на потреби шкільництва й народньої освіти, публічного здоров'я, соціальної опіки й публічних рбіт будуть розділені відповідно до відсотку національних меншин. Пізніше це правило буде розповсюджено й на інші ресорти. При завдаванні праць і постачання для державних установ, фондів, підприємств призначені для цього кредити будуть тако-ж поділені пропорційно між національностями. Для контролю над переведенням цього буде організовано спеціальну контрольну комісію з представників національностей під головуванням голови державного контролю.

Як ми вже сказали, проєкт встановлює повну рівноправність національних мов: німецької, «руської (малоруської)», мад'ярської і польської з мовою «чехословацькою» (?). Внаслідок цього буде відповідно змінено існуючий закон про мови.

Охорона прав національних меншостей, за проєктом, буде здійснена таким способом: 1) будуть видані спеціальні закони, які не тільки забезпечать приналежність громадян до тієї або іншої національності, ба й охоронятимуть їх майно й націо-

нальність від політичного, соціального й господарського утиску; 2) в самоуправних жупах буде дано охорону прав національним меншинам проти національної більшості в межах кожної жупи шляхом заведення куріяльної системи для цих меншостей; 3) буде заведено паритетні комісії при голові ради міністрів для кожної національної меншини під головуванням державного урядника цієї національної меншини. Членів паритетної комісії будуть вибирати члени парламенту дотичної національної меншини. До компетенції паритетних комісій буде стосуватися евіденція державних урядників національних меншин на державній службі і в державних підприємствах; 4) нарешті, догляд над виконанням законів про права національних меншин буде передано судам: будуть організовані спеціальні суди для розв'язання спорів між органами центрального й місцевого управління; справи, що торкаються здійснення й охорони прав національних меншин буде передано до компетенції конституційного суду; в судах вищих інстанцій буде заведено національні відділи, причому судові округи буде пристосовано до жупних округ.

Крім цих загальних постанов, що торкаються всіх призна-них проектом національних меншин, проєкт містить в собі ще й спеціальні постанови, що торкаються німецької національної меншини. Проєкт встановлює максимальний відсоток участі німецької національної меншини в державних установах для місцевостей, де німці не творять більшості населення. Цей відсоток визначено в 30 відс. Крім того, проєкт обіцяє негайну господарську й фінансову поміч німецькому господарству й промисловості в розмірі 700 мільйонів корон з позики в 1 мільярд корон, що буде розписана до кінця цього року.

В кінцевій постанові проєкту говориться про те, що проєкт в частинах, що не вимагають видання нових законів, буде реалізовано негайно. Для переведення в життя інших частин уряд негайно займеться виготовленням відповідних проєктів законів для внесення їх на ухвалу парламенту.

Коли порівняємо проєкт чехословацького уряду з міжнародними договорами про права національних меншин, мусимо признати, що цей проєкт уявляє значний крок вперед на шляху правильного розв'язання складної проблеми співжиття громадян різних національностей в межах однієї держави. Проєкт розв'язує цю проблему на основі признання за національностями рівноправності і в напрямі перебудови цілої держави: з держави національної, в якій домінуюче становище займає чеський народ, проєкт утворює державу національностей, в якій рівні права матимуть, крім чехів і словаків, ще чотири національності: німці, українці, мад'яри, поляки. Далі проєкт міняє структуру Чехословацької держави ще й в тому напрямі, що на місце централізованої системи управління вводить систему місцевого самоврядування, побудовану на національному принципі.

Що торкається спеціально прав національних меншин, то проєкт вводить дуже важливу новину, так званий національний кадастр або постійні списки персонального складу національних меншин. Кадастр має важливе правне значіння, як офіційний доказ приналежності громадян до тої або іншої національної групи. А з приналежністю до певної національності проєкт зв'язує охорону національних меншин від політичного, соціального й господарського утиску, себ-то від винародовлення, асиміляції й господарської експлоатації.

Цілком правильно й раціонально проєкт роз'язує питання оборони прав національних меншин, передаючи цю оборону до компетенції судових установ з найвищим конституційним судом на чолі. Творці міжнародних договорів як раз про це забули, і тому ті договори перетворились з часом в «клаптики паперу», на кожному кроці порушувались, а то й цілковито відкидались, не дивлячись на підписи й урочисті обіцянки.

За всіма цими позитивними рисами проєкт має й правні дефекти. Не знати, в якій формі він виллється остаточно, що-ж до опублікованого тексту, то він відбив на собі обставини, при яких його складено: поспіх, неточність термінології (напр., «чехословацька мова», яка не існує, або «руська (малоруська) мова» замість українська, нерівність окремих частин та інші. Проєкт ніде не згадує про національно-територіальну автономію, хоч цю вимогу німці поставили на першому місці. Так само проєкт не згадує про Закарпаття, якому конституція Чехословацької республіки признає краєву широку автономію з красивим соймом. Тому зостається неясним, чи передбачені проєктом реформи торкаються Закарпаття, чи ні.

А. Я.

19-а АСАМБЛЕЯ ЛІГИ НАЦІЙ ТА УКРАЇНЬСЬКА АКЦІЯ В ЖЕНЕВІ

(Лист із Женеви)

Значіння Ліги Націй, особливо за останніх кілька років, все зменшувалося. Сьогодні всі важливі політичні справи вирішуються по-за женевською установою, а де-хто вважає її смертю неминучою і близькою. Як би так сталося, то українці не мали б жадної підстави вдягати жалобу, бо-ж треба ствердити, що Ліга Націй ніколи нічого на користь Україні не зробила, не хотіла зробити та, певно, просто з огляду на свою недоречну структуру, і зробити не могла.

Проте помилкою було б uważати, що терен Ліги Націй не належало і не належить використовувати. Є це надзвичайно зручний терен для провадження української національно-державницької пропаганди. І тому просто смішно виглядають спроби де-яких українських груп атакувати Уряд УНР

ПОЗИЦІЯ УКРАЇНЦІВ У ПОЛЬЩІ

Газета «Temps» з 27 серпня повідомляє про становище «українців» в Польщі до події так :

«Члени української меншости в Польщі виконують лояльно всі їхні громадські обов'язки крові і матеріального тягару, не дивлячись на утруднення, що виникли останніми часами ще в взаємовідносинах між центральною владою і українською меншістю».

Так звучить резолюція прийнята однодушно на зборах Виконачого Комітету найбільшої української партії в Польщі — «УНДО», зборах, що відбулися у Львові в присутності 110 делегатів. З Східної Галичини і Волині, ця сама резолюція перестерігає український нарід проти спроб агітації всіх чужих пропаганд.

УКРАЇНЦІ У ФРАНЦІЇ

Союз Українських Еміграційних Організацій у Франції і Товариство б. Вояків Армії УНР у Франції, поновлюючи відповідні заяви їхні з вересня минулого року і квітня цього, звернулися іменем еміграції з Великої України, в цих організаціях об'єднаної, до Пана Е. Далад'є, Голови Ради Міністрів і Міністра Національної Оборони з запевненням, що, завжди, лояльні до країни, гостинністю якої користуються, вони готові стати на захист її з зброєю в руках, твердо певні, що, обороняючи Францію, вони служитимуть ідеалам права і справедливості і справі їхньої Власної Отчизни.

Подаючи ці заяви до відома громадянства, віримо, що всі наші земляки їх поділяють і зроблять все, що в спроможності їхній, для їх виконання.

4. Дбає про створення Національного Комітету, який по-між іншими завданнями мав би підтримувати наші визвольні змагання, посилювати об'єднання української еміграції і сприяти згуртуванню чужинців-прихильників незалежності України.

З окрема у Франції наші центральні організації — Союз Українських Емігрантських Організацій і Т-во б. Вояків Армії УНР — в повному контакті з урядовими чинниками інтенсивно працюють над вирішенням всіх питань, що їх викликає дійсність і в полагожденню яких зацікавлене наше громадянство.

«Bulletin du Bureau de Presse Ukrainien» в Парижі одновив свій вихід. Вийшло ч. 51. Наступне чергове ч. 52 має вийти в кінці цього місяця.

ДРУКАРСЬКА ПОМИЛКА

В ч. 29-30 (678-80) з 1 вересня 1939 року, яке вийшло серед дуже трудних технічних обставин, не на своє місце потрапили лапки на ст. 3 в рядку 1 і 2, а саме зазначену фразу треба читати:

«Газета «Тан» з 27 серпня повідомляє про «Становище українців в Польщі» до події і т. д.»

НА УВАГУ НАШИМ ГРОМАДЯНАМ

Привертаємо увагу наших громадян, що перебувають у Франції, до конечної необхідности при залагодженню ріжних формальностей, отриманні паперів, виконанню своїх військових обов'язків — настоювати перед відповідними владами на правильному зазначенню своєї національности — у к р а ї н с ь к о ї. Це має по-за практичне велике принципіальне значіння, підкреслюючи активну участь українців, як свідомих синів своєї нації, в обороні країни, гостинністю якої вони користуються.

Редакція й адміністрація та адреса для звичайної кореспонденції: «Le TRIDENT» 41, rue de La Tour d'Auvergne. Paris 9. Адреса для грошових переказів і рекомендованої кореспонденції: I. RUDICEV. 41, rue de La Tour d'Auvergne. Paris 9.

Le Gérant : M-me Perdrizet